

Samenvatting onderzoek Petje af: Elementen die volgens jongeren en coaches kunnen bijdragen aan een veilige ruimte

Aanleiding

Petje af is een Nederlandse non-profit organisatie die zich inzet voor jongeren van negen tot en met veertien jaar uit een kwetsbare (gezins)situatie, bijvoorbeeld ten gevolge van armoede of ouderproblematiek. Hun missie is om deze jongeren op te laten groeien tot zelfstandige, bewuste personen die vanuit hun talenten actief bijdragen aan de maatschappij. Om dit bereiken, bieden ze een wekelijks programma aan waarin jongeren in aanraking komen met inspirerende rolmodellen uit verschillende werkvelden. Hierbij wordt ingezet op het ontwikkelen van vaardigheden, het vergroten van het zelfvertrouwen en het verbreden van het toekomstperspectief.

Petje af valt onder de *Positive Youth Development* programma's. Dit zijn jongerenprogramma's die focussen op de krachten van jongeren in plaats van hun gebreken en als doel hebben om jongeren te ondersteunen bij het opgroeien tot gelukkige en betrokken burgers van de samenleving. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat het bieden van veiligheid ofwel een veilige ruimte cruciaal is om dit doel te kunnen bereiken (Brown Urban, 2008; Chowa et al., 2023; Tirrell et al., 2019). Ook uit het Petje af impactonderzoek van 2023 kwam naar voren dat de veilige sfeer die binnen het programma aanwezig is, bijdraagt aan dat Petje jongeren een positiever zelfbeeld ontwikkelen. Er is echter nog weinig bekend over **hoe** zo'n veilige ruimte gecreëerd kan worden, dus dit is waar het huidige onderzoek zich op richtte. Hierbij lag de focus op een psychologisch veilige ruimte, dus een plek waar jongeren zich veilig genoeg voelen om zichzelf te zijn, zichzelf te uiten en te experimenteren, bijvoorbeeld iets nieuws uitproberen. De volgende onderzoeksvraag stond centraal:

Welke elementen kunnen volgens coaches en jongeren bijdragen aan een veilige ruimte voor jongeren binnen een Positive Youth Development programma?

Methode

Het onderzoek betrof een kwalitatief onderzoek met (groeps)interviews. Er zijn acht online interviews gehouden met coaches van verschillende Petje af locaties (zie tabel 1). Hiernaast hebben twee groepsinterviews met in totaal zeven jongeren plaatsgevonden (zie tabel 2). Hierbij is gebruik gemaakt van het 'over de streep' concept, zodat het interview wat actiever was voor

jongeren en ze werden uitgedaagd om antwoord te geven op de vragen. De interviews zijn geanalyseerd om overkoepelende thema's te ontdekken in relatie tot het creëren van een veilige ruimte voor jongeren.

Resultaten

Uit de interviews bleken vier elementen die bij kunnen dragen aan een psychologisch veilige ruimte voor jongeren in een PYD-programma: duidelijkheid, ruimte voor jongeren, vertrouwelijkheid en positieve aandacht. Hieronder zullen deze één voor één worden besproken.

Duidelijkheid

Door een duidelijke structuur en invulling van het programma en duidelijke grenzen, weten jongeren waar ze aan toe zijn en wat er van hen wordt verwacht, en dit geeft rust. Onder duidelijkheid vallen: structuur en, afspraken en regels.

- Structuur gaat over duidelijkheid over het programma van de dag. Coaches kunnen deze duidelijkheid bieden middels het geven van een dagagenda en jongeren voorbereiden op wat er gaan komen, in het geval van Petje af bijvoorbeeld door uit te leggen wat de jongeren tijdens het bedrijfsbezoek gaan doen. Hiernaast heeft het Petje af programma zelf een duidelijke structuur, waarbij er wordt gestart met een binnenkomer (vraag of kort spel), tussendoor indien nodig een energizer wordt ingezet en wordt geëindigd met een afsluiter (vaak evaluatie van dag). Deze vaste lesopbouw vormt een onderdeel van de Vreedzaam methode die door Petje af wordt ingezet.
- Onder afspraken en regels vallen praktische afspraken, zoals dat iedereen zijn mobiel inlevert, maar ook afspraken over hoe er met elkaar wordt omgegaan (elkaar uit laten praten, et cetera). Door meerdere coaches werd benadrukt dat het essentieel is om de regels samen met jongeren op te stellen. Op deze manier voelen de regels meer als van henzelf, waardoor ze zich er makkelijker aan houden.

Ruimte voor jongeren

Onder ruimte voor jongeren vallen: ruimte voor jongeren om zichzelf te zijn, ruimte voor de behoeften van jongeren, regie voor jongeren en het programma als oefenplek.

- Ruimte voor jongeren om zichzelf te zijn houdt in dat ze geaccepteerd worden voor wie ze zijn, onafhankelijk van welk gedrag ze vertonen, welke emoties ze laten zien en welke interesses en meningen te hebben. Meerdere coaches gaven aan dat het als coach essentieel is om de mening van jongeren niet af te wijzen, maar er echt naar te luisteren

en erover in gesprek te gaan. Wat betreft jongeren onderling blijkt het van belang dat er niet vervelend wordt gereageerd als een jongere een mening geeft of emotie uit. Voor één van de geïnterviewde jongeren vormde gepest worden een grote beperking voor zichzelf durven zijn.

- Ruimte voor de behoeften van jongeren gaat over dat er wordt tegemoetgekomen aan de behoeften die bij jongeren bestaan. Behoeften die in de interviews werden genoemd waren even energie kwijt kunnen, even rust pakken, iets leuks met de groep delen, vragen stellen en onderling plezier met elkaar hebben. In het tegemoetkomen aan dit soort behoeften is een belangrijke taak voor coaches weggelegd: het is aan hen om behoeften op te merken en erin mee te bewegen. Een coach zei hierover: **“... luisteren naar wat de behoefte is. Als kinderen aangeven van hé, het is nu even veel, dan maar even een extra pauze.”**
- Door jongeren een bepaalde mate van regie te geven met betrekking tot de invulling en uitvoering van het programma, wordt ruimte gecreëerd voor hun ideeën, meningen en wensen. Binnen het Petje af programma is regie op verschillende manieren vormgegeven. Ten eerste staat het jongeren op meerdere vlakken vrij om eigen keuzes te maken, bijvoorbeeld ten aanzien van hoe ze begroet willen worden en hoe ze willen presenteren. Hiernaast wordt jongeren gevraagd naar hun mening over de lessen en hun interesses aangaande de blokthema's en uitjes, en wordt deze input gebruikt om het programma beter bij de jongeren aan te laten sluiten. Tot slot krijgen jongeren taken en verantwoordelijkheden, zoals het ontvangen van de gastdocent. Het hebben van een aandeel in het programma en hier positieve feedback over ontvangen, heeft een positieve invloed op dat jongeren zich belangrijk voelen.
- Het programma als oefenplek is een plek waar jongeren de ruimte krijgen om dingen uit te proberen, fouten te maken en te ontdekken wat wel en niet bij ze past. Eén van de coaches gaf aan dat er binnen het Petje af programma weinig druk staat op het leerproces van jongeren, aangezien weinig 'moet' en er geen cijfers of andere beoordelingen worden gegeven. Deze ongedwongenheid maakt dat jongeren vanuit intrinsieke nieuwsgierigheid nieuwe dingen aangaan.

Vertrouwdheid

Het is belangrijk dat jongeren vertrouwdheid ervaren binnen het programma, zowel bij de andere jongeren als bij de coaches. Onder vertrouwdheid vallen: een band opbouwen en vrienden.

- Een band opbouwen met de andere jongeren en de coaches draagt bij aan het ervaren van vertrouwdsheid. Voor het opbouwen van een band is het van belang dat de groep elkaar leert kennen en samen plezier heeft. Enkele coaches gaven dan ook aan hier ruimte voor te maken bij de start van een nieuw Petje af jaar. Specifiek ten aanzien van als coach een band opbouwen met jongeren, werd genoemd dat het belangrijk is om contactmomenten te creëren, bijvoorbeeld meedoen met voetbal in de pauze, en in het contact met jongeren oprecht te luisteren en hen serieus nemen. Een ander aspect dat een positieve invloed heeft op het opbouwen van een band, is dat jongeren zichzelf in anderen herkennen. Hierbij gaat het om gelijkenissen in onder andere geslacht, leeftijd, achtergrond en geloofsovertuiging.
- Voor jongeren is het hebben van vrienden binnen het programma erg belangrijk, met wie ze plezier kunnen hebben en bij wie ze zichzelf kunnen zijn. Zo zei een jongere: **“Ik krijg hier ook meer aansluiting dan op school, dus ik voel me hier ook wel een stuk veiliger.”**

Positieve aandacht

Het is essentieel om aandacht te hebben voor jongeren: voor wie ze zijn, hoe het met ze gaat en waar ze moeite mee hebben. Hierbij is een positieve benadering van belang, waaronder met jongeren in gesprek gaan, een focus op de krachten van jongeren en het geven van complimenten vallen. Onder positieve aandacht vallen: persoonlijke aandacht en aandacht voor de zelfontwikkeling van jongeren.

- Persoonlijke aandacht werd uitgelegd als iedere jongere gedurende een les aandacht geven, en is van belang om hen zich gezien en gehoord te laten voelen. Het is belangrijk om het soort aandacht af te stemmen op de individuele behoefte; sommige jongeren vinden het fijn om complimenten te krijgen en anderen voelen zich gezien door grapjes met ze te maken of interesse te tonen in hun thuissituatie. Zo vertelde een coach: **“Als een kind altijd naar ons toe komt en zegt, ja mijn moeder heeft dit gedaan en mijn moeder heeft dit en zus en zo. Nou ja, dan is voor dat kind zijn moeder dus erg belangrijk, dus om om dat kind gezien te laten voelen kan je hem dan bijvoorbeeld vragen: hé, hoe is het met je moeder?”**

Binnen het Petje af programma is persoonlijke aandacht structureel ingebouwd met het Vreedzaam element van een persoonlijke begroeting bij binnenkomt. Verder werd door zowel een coach als een jongere aangegeven dat er binnen het Petje af programma meer

ruimte is voor persoonlijke aandacht dan op scholen, vanwege de kleinere groepen en het grotere aantal begeleiders.

- Aandacht voor de zelfontwikkeling van jongeren omvat samen met jongeren een beeld krijgen van wie ze zijn, waar hun sterke kanten liggen en wat ze nog lastig vinden, en hen bij dit laatste ondersteunen binnen het programma. Hierbij is het van belang om jongeren enerzijds hun eigen leerproces te laten volgen en anderzijds met kleine stapjes te stimuleren om te groeien. Een coach zei hierover: **“Als een kind het lastig vindt om te presenteren en die zegt van, ik vind het makkelijker om te presenteren met mijn rug naar de ouders toe, ook al weet hij zelf van, ja dat is niet zo netjes, maar dat werkt, dan mag dat.”**

Binnen het Petje af programma wordt aandacht voor zelfontwikkeling concreet vormgegeven met individuele talentgesprekken, waarbij gebruik wordt gemaakt van een sporenkaart. Deze bevat verschillende richtingen waarin jongeren zich kunnen ontwikkelen, zoals zelfvertrouwen en sociale vaardigheden. De coaches gaven aan dat de sporenkaart jongeren helpt om een beter beeld van zichzelf te krijgen en zich bewust te worden van hun krachten.

Conclusies en aanbevelingen voor de praktijk

Ten eerste is duidelijk geworden dat bij het creëren van een veilige ruimte voor jongeren een grote rol is weggelegd voor de professionals die hen begeleiden. Het is van belang dat ze acceptierend en ondersteunend zijn en meebewegen met de jongeren, maar ook dat ze structuur en grenzen bieden. Hierin valt de autoritatieve benadering te herkennen (Baumrind, 1991), welke is bestempeld als meest effectief om kinderen succesvol op te laten groeien in de Westerse context (Berns, 2016). Een aanbeveling voor de praktijk is om een gedegen inwerktraject te implementeren, waarin professionals worden getraind in deze benadering. Om professionals de ruimte te geven om mee te kunnen bewegen met jongeren en individuele aandacht te kunnen geven, wordt verder aangeraden om het programma niet te rigide op te zetten en meerdere professionals op één groep te plaatsen.

Ten tweede is gebleken dat het belangrijk is dat jongeren op een positieve manier met elkaar omgaan, waarbij ze elkaar niet veroordelen en er niet wordt gepest. Het advies is om hier als programma op in te spelen. Een methode die hiervoor gebruikt kan worden is ‘De Vreedzame School’, waarin aandacht wordt besteed aan basale burgerschapsvaardigheden zoals omgaan met verschillen, conflicten constructief oplossen en verantwoordelijkheid nemen voor de groep

(Pauw, 2013). Hierbij is het doel om een democratische gemeenschap te creëren, waarin iedere jongere een stem heeft en verantwoordelijkheid draagt voor het sociale klimaat.

Sterke kanten en beperkingen onderzoek

Een belangrijke sterke kant van dit onderzoek is dat zowel het perspectief van coaches als van jongeren is meegenomen. Hierdoor kon namelijk een completer beeld kon worden gegeven van wat er nodig is voor het creëren van een veilige ruimte binnen een PYD-programma.

De voornaamste beperking is de beperkte generaliseerbaarheid van de bevindingen. Ten eerste is het onderzoek verricht binnen één PYD-programma, waardoor niet met zekerheid kan worden gezegd dat de gevonden elementen ook binnen andere PYD-programma's bijdragen aan een veilige ruimte voor jongeren. Ten tweede was het aantal deelnemers binnen dit onderzoek beperkt: acht coaches en zeven jongeren.

Literatuur

Berns, R. M. (2016). *Child, family, school, community: Socialization and support* (10de ed.). Cengage Learning.

Brown Urban, J. (2008). Components and characteristics of youth development programs: The voices of youth-serving policymakers, practitioners, researchers, and adolescents. *Applied Developmental Science, 12*(3), 128-139. <https://doi.org/10.1080/10888690802199400>

Chowa, G., Masa, R., Manzanares, M., & Bilotta, N. (2023). A scoping review of positive youth development programming for vulnerable and marginalized youth in low- and middle-income countries. *Children And Youth Services Review, 154*, 107110. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107110>

Pauw, P. (2013). *Onderwijs en burgerschap: Wat vermag de basisschool?* [Doctorale dissertatie, Universiteit Utrecht]. Stichting Vreedzaam. https://stichtingvreedzaam.nl/wordpress/wp-content/uploads/2023/08/Proefschrift_Pauw_2013.pdf

Tirrell, J. M., Dowling, E. M., Gansert, P. K., Buckingham, M. H., Wong, C. A., Suzuki, S., Naliaka, C., Kibbedi, P., Namurinda, E., Williams, K., Geldhof, G. J., Lerner, J. V., King, P. E., Sim, A. T., & Lerner, R. M. (2019). Toward a measure for assessing features of effective youth development programs: Contextual safety and the “Big Three” components of positive youth development programs in Rwanda. *Child & Youth Care Forum, 49*(2), 201-222. <https://doi.org/10.1007/s10566-019-09524-6>